

Дмитро Снопок

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ У ФУНКЦІЇ
ІСТОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ
НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОЇ
ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ДЖЕРЕМИ БЛЕКА «ІСТОРІЯ СВІТУ
ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ»

Цю роботу присвячено класифікації історичних термінів, зокрема зв'язку із власними назвами та визначенню перекладацьких прийомів при їх відтворенні українською мовою. Матеріалом є 539 одиниць, ідентифіковані в історичній енциклопедії, опублікованій у 2018 та перекладеній у 2021 році. Запропоновано 11 класів історичних термінів – власних назв, а також перекладознавчий термін «мультитрансформаційний принцип».

Ключові слова: переклад, власна назва, історичний термін, перекладацькі трансформації, історичний дискурс, науковий переклад.

This paper is focused on identifying classes of historical terms including the relation with proper names and indicates the ways of translation of 539 units, determined in historical encyclopedia published in 2018 and translated in 2021. 11 new classes of historical terms are proposed, as well as the translation studies term “multi-transformational principle”.

Key words: translation, proper name, historical term, transformations in translation, historical discourse, scientific translation.

Теоретичну основу становлять лексико-семантичні трансформації, за Л. Наумовою та А. Гордєєвою: транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, компресія, декомп-

ресія, пермутація, транспозиція, конкретизація, генералізація, варіативний відповідник [1, с. 4–5]. За визначеннями Ю. Ірхіної, «принцип урахування історичної традиції номінації певного об'єкта», граматична трансформація – морфограматична модифікація [2, с. 62]. Мультитрансформаційний принцип – поєднання двох або більше трансформацій при відтворенні однієї одиниці перекладу. У роботі використано такі методи дослідження: функціональний – при класифікації історичних термінів на лексико-семантичні групи; кількісний – підрахування кількості історичних термінів та перекладацьких трансформацій при їх перекладі.

Пропонуємо таку класифікацію власних назв у функції історичних термінів та перекладацькі трансформації, які застосовуються при їх відтворенні.

Антропоніми (209 одиниць) – імена різного походження, починаючи з давніх часів і до сьогодення. Відтворення відбувається шляхом:

транслітерації (57) *Aurangzeb* – Ауранґзеб;

транскрипції (54) *Cuitlahuac* – Куїтлауак;

вибору традиційного відповідника (11) *Elizabeth I* – Єлизавета I;

варіативного відповідника (4) *Gaozu* – Лю Бан;

калькування (1) *The 'Libertador'* – Визволитель;

мультитрансформаційний принцип (82) *Great Khan Khubilai* – Великий хан Хубілай (калькування, транскрибування).

Топоніми (125), які не використовують у сучасному світі, назви історичних регіонів, давніх міст, історичних пам'яток. При перекладі застосовують:

транслітерацію (23) *Elam* – Елам;

калькування (19) *The Holy Land* – Священна земля;

транскрипцію (12) *Thysdrus* – Тісдрус;

морфограматичну модифікацію (12) *Bengal* – Бенгалія;

контекстуальну заміну (5) *Spanish empire* – Іспанська корона;

традиційний відповідник (7) *Auschwitz* – Освенцим;
описовий переклад (2) *Spanish America* – колишні іспанські колонії в Америці;
генералізацію (1) *Rome* – Римська республіка;
конкретизацію (1) *empire* – Шумеро-Аккадська держава;
опущення (1) “*Other civilizations followed in Mesopotamia*” – «Потім настав час інших цивілізацій.»;
мультитрансформаційний принцип (42) *Aхит* – Аксумське царство (декомпресія, транспозиція).

Хрононіми (30). Одиниці цього позначають різні епохи в історії людства або певної країни. При перекладі застосовують: калькування (18) *The Interwar period* – міжвоєнний період; транскрипцію (3) *Quattrocento* – Кватрочетто; варіативний відповідник (2) *Renaissance* – Відродження; описовий переклад (1) *Détente* – період відпруги та мирного співіснування; мультитрансформаційний принцип (6) *Sengoku* – Сенгоку («епоха країн, що воюють») (транслітерація, описовий переклад).

Назви династій (28), які мають довгу історію або припинили існування. Переклад відбувається шляхом: морфограматичної модифікації (6) *Almohad* – Альмохади; транслітерації (1) *Tokugawa* – Токугава; калькування (1) *Austrian Habsburgs* – Австрійські Габсбурги; транскрибування (1) *Hojo* – Ходзьо; за мультитрансформаційним принципом (19) *Jin dynasty* – династія Цзінь (пермутація, транскрибування).

Релігійні терміни (17). Теоніми, назви релігій, які зникли. Переклад відбувається:

транскрибуванням (5) *Huitzilopochtli* – Віцилопочтли;
калькуванням (4) *Egyptian Polytheism* – Єгипетський політеїзм;
транслітерацією (2) *Baal-Hammon* – Баал-Хаммон;

контекстуальною заміною (1) *the sun* – бог Сонця;
конкретизацією (1) *Greek Polytheism* – Давньогрецький політеїзм;

за мультитрансформаційним принципом (4) *Prophet Muhammad* – Пророк Мухаммад (калькування, транслітерація).

Назви культур (15), що не існують у сучасному світі. При перекладі застосовано:

калькування (7) *Harappan culture* – Харапська культура;

описовий переклад (2) *Nok Iron Age culture* – культура Нок, ототожнювана із залізною добою;

мультитрансформаційний принцип (6) *The Adena culture* – Культура Адена (пермутація, транслітерація).

Назви воєн, битв та військових операцій (68), які завершилися. Переклад здійснено шляхом:

калькування (17) *Six-Day War* – Шестиденна війна;

мультитрансформаційний принцип (51) *The battle of Lepato* – Битва при Лепато (калькування, транслітерація).

Назви договорів, союзів, зборів (23), що припинили своє існування. Характерними трансформаціями є:

калькування (6) *League of Nations* – Ліга Націй;

конкретизація (1) *a Syrian coalition* – коаліція правителів Північної Сирії, Ханаану та Миттані;

варіативний відповідник (1) *The Allies* – антигітлерівська коаліція;

описовий переклад (1) *Treaty of European Union* – договір про утворення Європейського Союзу;

мультитрансформаційний принцип (14) *Treaty of Nanjing* – Нанкінський договір (пермутація, транспозиція, калькування).

Назви партій та законів (6), які припинили своє існування або мають довгу історію своєї діяльності. При відтворенні застосовано:

калькування (3) *Muslims league* – Мусульманська ліга;

транскрибування (1) *The Guomindang* – Гоміндан;

мультитрансформаційний принцип (2) *Nurnberg Laws* – Нюрнберзькі расові закони (калькування, декомпресія, транспозиція).

Назви повстань та революцій (14). Переклад здійснюється: калькуванням (3) *The 'Prague spring'* – «Празька весна»; традиційним відповідником (2) *Indian Mutiny* – повстання *Sipahi*;

за мультитрансформаційним принципом (9) *the White Lotus rebellion* – повстання секти Білого лотоса (пермутація, декомпресія, калькування).

Назви концепцій (6) у рамках політичних, економічних ідеологій відтворено:

калькуванням (3) *New order* – новий порядок;

за мультитрансформаційним принципом (3) *'Great Leap Forward'* – «Великий стрибок» (калькування, компресія).

Найбільшу частку становить мультитрансформаційний принцип (44 %), адже більшість власних назв у функції історичного терміна – словосполучення з компонентами, що відтворюються окремо. Друге місце – транслітерація (15 %) та калькування (15 %). Третє місце – транскрибування (14 %).

Список використаних джерел

1. Ірхіна Ю. Специфіка перекладу українських топонімів германськими мовами. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвіст. науки*. 2017. № 25. С. 62.
2. Наумова Л., Гордеева А. *Major Translation Transformations. Practical Course of Translation from English into Ukrainian*. Вінниця, 2011. С. 4–5.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Black Jeremy. *A history of the world from prehistory to the 21st century*. London : Arcturus Publishing Limited, 2018. 256 p.
2. Блек Дж. *Історія від найдавніших часів до сьогодення* / пер. З англ. О. Буйвола. Харків : Віват, 2021. 256 с.